

Tertiaire sektor en verzorgende centra in West-Vlaanderen

Zopas verscheen een nieuwe publikatie van het Westvlaams Economisch Studiebureau: 'Tertiaire Sektor en verzorgende centra van West-Vlaanderen' door de heren R. Branson, J. Theys, H. Van Reybrouck, onder leiding van Dr. N. Vanhove. Deze studie werd uitgevoerd in opdracht van Prof. Dr. A.J. Vlerick, Minister-Staatssekretaris voor Streekeconomie. Het Westvlaams Economisch Studiebureau werd immers belast met een analyse over de betekenis van de tertiaire sektor voor de provincie West-Vlaanderen, waarbij de klemtoon voornamelijk diende gelegd op de waarde van de tertiaire uitrusting voor de verschillende verzorgingscentra van de provincie.

Het boek bestaat uit zeven hoofdstukken, waarvan de eerste drie volledig gewijd zijn aan de economische betekenis, de structuur en de recente ontwikkelings-tendenzen in de tertiaire sektor. Vervolgens worden de invloedssferen en de ruimtelijke opbouw van het distributie-apparaat in de belangrijkste verzorgingscentra van West-Vlaanderen onder de loep genomen, terwijl het zesde hoofdstuk zich toespitst op de invloed van de tertiaire sektor op de ruimtelijke ordening in de provincie. Het laatste hoofdstuk geeft tenslotte een algemene syntese van het werk en stelt tevens enkele beleidsnormen ten aanzien van de tertiaire sektor in het daglicht.

Groeiende invloed van de tertiaire sektor

In het eerste hoofdstuk, handelend over de betekenis van de tertiaire sektor voor de Westvlaamse economie, wordt betoogd dat de tertiaire sektor in West-Vlaanderen minder belangrijk is dan de secundaire sektor onder het oogpunt van de tewerkstelling, doch dat haar bijdrage tot de vorming van het bruto-regionaal produkt daarentegen hoger is. In 1968 waren, naar raming immers 49 % van de actieve bevolking in de industrie tewerkgesteld, tegenover 42 % in de tertiaire sektor. Daarentegen liep het aandeel van de tertiaire sektor in toegevoegde waarde tegen faktorkosten (in werkelijke prijzen), volgens berekeningen van het Nationaal Instituut voor de Statistiek, in 1968 op tot circa 49 %, terwijl het aandeel van de secundaire sektor 39 % bedroeg. Vervolgens komt ook aan de orde dat de tertiaire bedrijvigheid in wezen een verzorgend karakter bezit; handel en dienstenverlening ontwikkelen zich immers steeds in

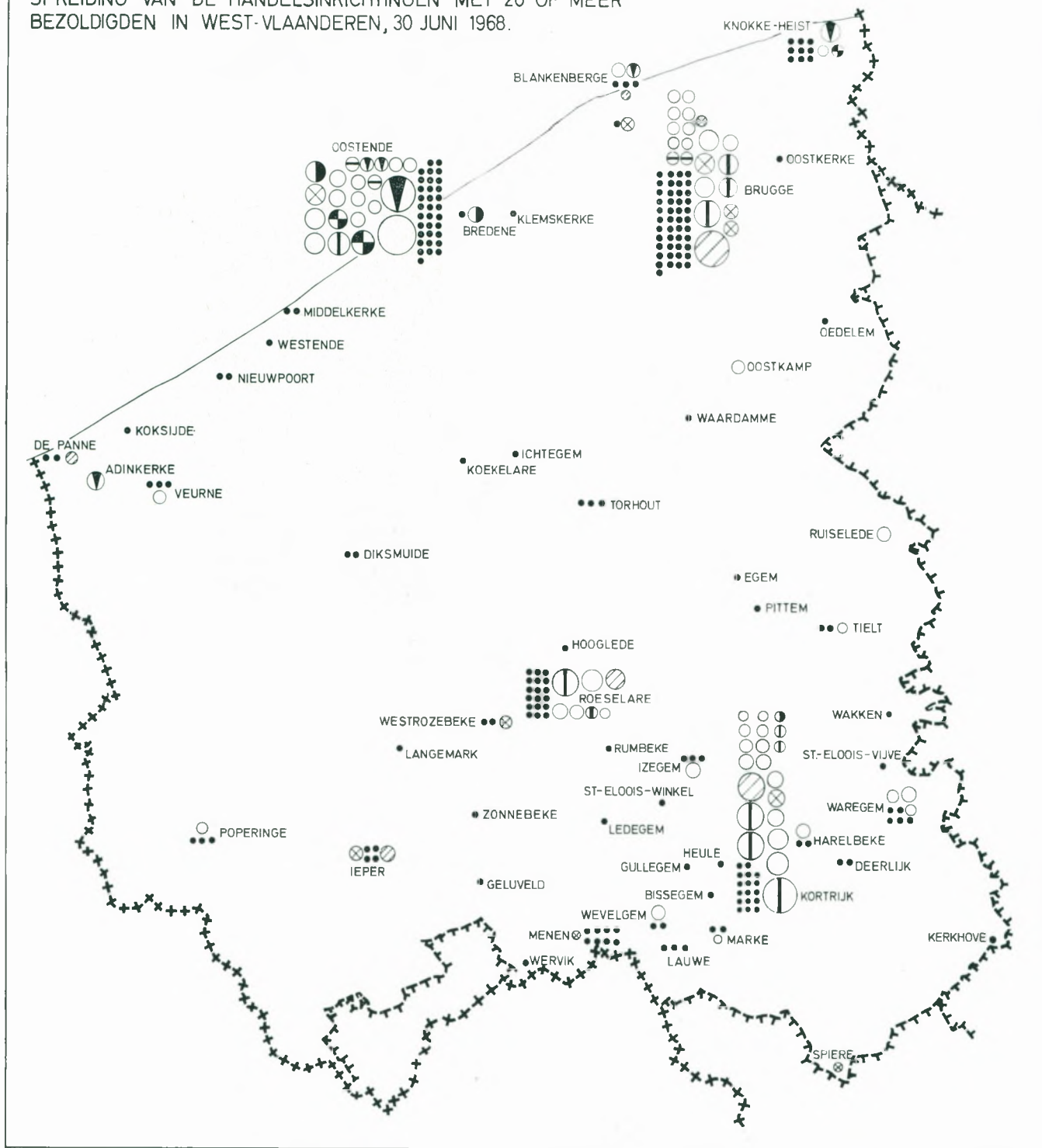
relatie met de vraag naar deze goederen. Nochtans komen er in West-Vlaanderen ook enkele stuwende tertiaire activiteiten voor; ondermeer het toerisme, dat in de provincie een zeer belangrijke plaats inneemt.

Inzake de spreiding van de tertiaire tewerkstelling, komen de centra Brugge, Kortrijk, Oostende en Roeselare logischerwijze sterk op de voorgrond. In deze centra komt de tertiaire tewerkstelling heel wat sterker gekoncentreerd voor dan de secundaire werkgelegenheid. Niettegenstaande dit verschil in concentratiegraad is er toch een vrij sterk verband waar te nemen tussen de werkgelegenheid in beide economische sectoren. Inderdaad, een toename van 1 % in de industriële werkgelegenheid impliceert in West-Vlaanderen een stijging van 1,3 % in de tewerkstelling in de tertiaire sektor. Naast de industriële bedrijvigheid oefent uiteraard ook het toerisme een belangrijk multiplikatoreffekt uit op de tewerkstelling in de tertiaire sektor.

Strukturele kenmerken

De structuur van de tertiaire sektor komt in het tweede hoofdstuk aan de orde. Opvallend is het feit dat de gemiddelde bedrijfsdimensie in West-Vlaanderen veel kleiner is dan in het Rijk. In de instellingen met bezoldigd personeel in dienst werden (medio 1968) in West-Vlaanderen gemiddeld slechts 35,4 werknemers per 1.000 inwoners geteld, tegenover 56,0 per duizend in het Rijk. Daarentegen registreerden de bedrijven zonder bezoldigd personeel (einde 1961), gemiddeld 41,8 beroepsactieven per 1.000 inwoners in West-Vlaanderen, tegenover 31,6 per duizend in het Rijk. Dit dimensieverschil ten overstaan van de doorsnee-situatie voor het Rijk wordt vervolgens in het werk ontbonden in zijn samenstellende componenten. Uit deze analyse blijkt dat het globale dimensieverschil voor meer dan 90 % wordt verklaard door zuiver regionale verschillen; dit zijn verschillen veroorzaakt door de ligging van de bedrijven in een bepaalde streek. De sektoriële dimensieverschillen oefenen daarentegen slechts een zeer minieme invloed uit (circa 7 %). De benaming sektoriële verschillen wordt gebruikt om de dimensieverschillen aan te duiden die veroorzaakt worden door het feit dat bepaalde subsectoren, welke normaliter zeer weinig personen tewerkstellen (bijvoorbeeld cafébedrijven), oververtegenwoordigd zijn in een bepaalde streek.

SPREIDING VAN DE HANDELSINRICHTINGEN MET 20 OF MEER
BEZOLDIGDEN IN WEST-VLAANDEREN, 30 JUNI 1968.

AARD VAN DE BEDRIJVEN:
(met meer dan 49 bezoldigden)

○	eigenlijke handel	◐	persoonsverzorging
◕	krediet	◑	vermakelijkheden
◖	agentschap	⊗	vervoer - verkeer
◗	horeca	◒	elektriciteit

GROOTTEKLASSE:

●	20 tot 49 bezoldigden
○	50
○	250
○	500
○	750
○	1000
- aard van de bedrijven met 20 tot 49 bezoldigden niet aangeduid

BRON: RMZ - exclusief overheidsdiensten en andere diensten van algemeen belang

Recente ontwikkelingstendenzen

Het derde hoofdstuk geeft een overzicht van de recente ontwikkelingstendenzen in de tertiaire sektor. Vooreerst worden de oorzaken van de wijzigingen in het consumptiepatroon geanalyseerd. Hierbij wordt de gedachten-gang gevolgd dat zowel de gedragingen van de konsumenten als deze van de producenten een zeer snelle evolutie doormaken, en bijgevolg een belangrijke weerslag hebben op de distributie- en de exploitatievormen. Inzake de distributievormen wordt vooropgesteld dat de geassocieerde zelfstandige handel en voornamelijk de geïntegreerde handel, gedurende het eerstkomend decennium, hun aandeel in de totale detailhandelsomzet aanzienlijk zullen verhogen, dit ten nadele van de zelfstandige niet-geassocieerde handel. Deze laatste bezit thans nog een marktaandeel van circa 70 %, doch zou tegen 1980 terugvallen tot minder dan 50 %. Naast de distributievormen ondergaan ook de exploitatievormen grondige structuurwijzigingen. Hier dient de doorbraak van de zelfbediening beklemd. Deze exploitatievorm komt immers in belangrijke mate tegemoet aan de moderne konsumenteneisen. In West-Vlaanderen mag tijdens de beschouwde periode ongetwijfeld de grootste expansie worden verwacht in de kleine en middelgrote zelfbedieningszaken.

Verzorgingscentra en hun invloedssferen

Het vierde gedeelte is volledig gewijd aan de verzorgingscentra en hun invloedssferen. Bij de meting van de invloedssferen dient een onderscheid gemaakt tussen de potentiële en de reële aantrekkingskracht van de verzorgingscentra. De twee voornaamste centra — Brugge en Kortrijk — telden in 1969 ieder een potentieel verzorgde bevolking van 213.000 konsumenten, waarvan circa 165.000 van buiten de eigen gemeente werden aangekroten. In tweede orde komen Oostende en Roeselare, die elk circa 130.000 personen verzorgen. Hun aangetrokken bevolking schommelt rond de 80.000 konsumenten. De omvang van de reële markt is uiteraard aanzienlijk kleiner dan de potentiële markt. Bij de reële markt wordt immers rekening gehouden met het volume van de goederen en diensten die in de verzorgingskernen worden aangeschaft. Voor de vier grote centra schommelt de reële verzorgde bevolking tussen de 116.000 en 66.000 personen.

Onder de factoren die de aantrekkingskracht van de commerciële centra bepalen treden de ruime keuzemogelijkheden en de geringe afstand sterk op de voorgrond. Van secundair belang zijn verder de lagere prijzen, de aanwezigheid van een warenhuis en de kwaliteit van de produkten.

De invloedssferen van de Westvlaamse verzorgingscentra vertonen een duidelijk verschillende geografische vorm. Zo is het verzorgingsgebied van Brugge eerder

Foto : L. Van Paridon, Amsterdam

koncentrisch opgebouwd ; het kommercieel centrum van Roeselare trekt zijn cliënteel voornamelijk aan uit noordwestelijke en zuidwestelijke richting, terwijl het attractiegebied van Oostende zich vooral uitstrekt langsheen de kustlijn alsook in zuidoostelijke richting. De opbouw van het verzorgingsgebied van Kortrijk is tenslotte volledig bepaald in functie van de concurrerende centra die haar omringen.

Naast de commerciële invloedssferen worden ook de aantrekkingskrachten, uitgaande van de centra voor secundair onderwijs, de medische centra en de kulturele centra geanalyseerd. De secundaire onderwijsinstellingen komen in West-Vlaanderen zeer gespreid voor. Ter illustratie dient opgemerkt dat het middelbaar en het technisch onderwijs tijdens het schooljaar 1968-69 in respectievelijk 43 en 41 Westvlaamse gemeenten werd verleend. Vandaar dan dat de aantrekkingskracht van de schoolcentra ook zeer lokaal is. De medische uitrusting is, evenals de commerciële voorziening, voornamelijk gecentreerd in de vier belangrijkste verzorgingskernen van de provincie. Deze centra vertegenwoordigden in 1968 tezamen niet minder dan 62 % van de Westvlaamse

ziekenhuiskapaciteit. De geografische omschrijving van hun respectievelijke invloedzones loopt grosso modo parallel met de spreidingsvorm van hun commercieel achterland. Wegens gebrek aan objectieve normen, is de meting van de kulturele attractiekracht van een centrum een uiterst delikate aangelegenheid. Daarom werd het onderzoek beperkt tot twee specifieke kulturele manifestaties, namelijk toneel en concert.

Ruimtelijke opbouw van de distributie

De ruimtelijke opbouw van het distributie-apparaat in de vijftiwintig belangrijkste tertiaire centra van de provincie, maakt het onderwerp van het volgende hoofdstuk uit. Op dit vlak dient voornamelijk gewezen op de geringe concentratie van de winkelinrichtingen in het geheel van het stedelijk patroon. Zo blijkt dat de straten met een winkelgevelbreedteverhouding van 50 % en meer, in 1969 slechts één vijfde van het aantal winkelinrichtingen registreerden. Verder is ook de vorm waarin de concentratie zich voordoet een invloedrijke faktor voor de aantrekkingskracht van een commercieel centrum. De commercieel verantwoorde kringloopstructuur komt in de Westvlaamse verzorgingscentra echter zelden voor. Andere structuren die commercieel minder aantrekkelijk zijn, zoals de straatstructuur, de radiaalstructuur en de T-structuur worden er veel frekwenter aangetroffen.

Een tweede hoofdenkenmerk van de ruimtelijke opbouw van de distributiebedrijven in de grote Westvlaamse centra is de nog steeds dominerende positie van het kleine winkelbedrijf. De bestudeerde tertiaire centra registreerden in 1969 een gemiddelde winkeloppervlakte van slechts 45,5 m². Dit laatste wordt evenwel grotendeels gekompenseerd door de zeer dichte winkelbezetting. Inderdaad, eind 1969 bedroeg het gezamenlijk konsumentengemiddelde immers 24 personen per winkelinrichting. Uiteraard zijn de verschillen per gemeente vrij aanzienlijk. Zo wordt de dichtste winkelbezetting vastgesteld in de kustgemeenten, terwijl de centra in Midden-West-Vlaanderen een veel geringere bezetting vertonen. De hoge winkelbezetting komt eveneens tot uiting op grond van de gemiddelde verkoopoppervlakte per inwoner (1,36 m²). Opvallend is het feit dat de drie vierden van de totale winkeloppervlakte worden ingenomen door duurzame consumptiegoederen en slechts één vierde door voedingswaren. Louter kwantitatief beschouwd, wordt er derhalve een duidelijke oververtegenwoordiging van de non-food winkels waargenomen. In kwalitatieve zin wordt deze overbezetting evenwel getemperd door de verregaande versnippering en de veroudering van de winkels.

Ruimtelijke ordening

In het 6^e hoofdstuk wordt de band gelegd tussen de tertiaire uitrusting en de ruimtelijke ordening. Hierin wordt

betoogd dat de spreidingsbeweging van de tertiaire instellingen zich reeds in een ver gevorderd stadium bevindt. Deze spreiding kan tot op zeker niveau goedgekeurd worden, doch er mag evenwel geen te verregaande versnippering optreden; deze zou immers het benutten van alle mogelijkheden verhinderen en derhalve voor de konsument een verarming betekenen. De stap zou evenwel kunnen gezet worden in de richting van het creëren van bedrijfsterreinen ten behoeve van bepaalde dienstverlenende bedrijven. Deze terreinen zouden bij voorkeur dichtbij de verkeerswegen dienen te liggen, terwijl ook de afstand tot de woonzones niet te groot mag zijn en een goede bereikbaarheid met het openbaar vervoer een essentiële voorwaarde is.

Vervolgens wordt ook de problematiek van de stedelijke kernzones aangeraakt. Het ecologisch centrum van de stedelijke agglomeratie is steeds gelegen rond de konvergentiepunten van de grote invalswegen en van de kommunikatielijnen. In praktisch alle Europese steden is dit centrum te lokaliseren in de nabijheid van de marktpleinen. In dit centrum kulmineren de economische, sociale en kulturele activiteiten van de agglomeratie. De toenemende motorisatie van de bevolking heeft aan de stadskernen evenwel een groot gedeelte van zijn traditionele functies ontnomen. Derhalve dringt zich een taakverdeling op tussen de kern en de stadsrand, waarbij de attractiviteit van de kern moet behouden blijven. De tendens gaat in de richting om in de stadskern enkel de winkels met een uitgesproken luxekarakter te behouden, of winkels waar goederen met een geringe turnover worden verhandeld, dit naast centrale verzorgingsinstellingen voor luxediensdiensten en voor gewone zorgen, bestuurlijke inrichtingen, musea, recreatieve en kulturele voorzieningen voor avondlijk gebruik en de gehele agglomeratie.

Syntese en beleid

Het laatste hoofdstuk geeft een algemene syntese van het werk, en weidt eveneens uit over enkele ruimtelijke beleidsnormen. Inzake de ruimtelijke spreiding van de verzorgende kernen wordt het principe van de gebundelde dekoncentratie aanbevolen; dit principe bestaat erin op geringe afstand van de hoofdkern ook nog enkele kleinere kernen tot ontwikkeling te laten komen. Bij de ruimtelijke uitbouw van de stedelijke kernen dient gestreefd naar de realisatie van commerciële kringlopen, waarbinnen alle vormen van gemotoriseerd verkeer zouden verboden worden. Opdat deze wandelwinkelsstraten maximaal tot hun recht zouden komen moet de winkeldensiteit er minstens 50 % bedragen en mag de lengte van de commerciële omloop niet te groot zijn (maximum één uur wandelen). Tenslotte wordt nog een lans gebroken voor een objectieve, deskundige winkelplanning als onderdeel van het beleid in de verstedelijkte kernen.